

सुदूरपश्चिम विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

सत्र प्रणालीमा आधारित नेपाली शिक्षा स्नातक कार्यक्रम

लागु : वि. सं. २०८०

पाठ्यांश शीर्षक : अनिवार्य नेपाली-२

विषय सङ्केत नं. : C.Nep. 120

तह : स्नातक

सत्र : द्वितीय

विषयको प्रकृति : सैद्धान्तिक

जम्मा पाठ्यघण्टा : ३

शिक्षण घन्टी : ४५

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सत्र प्रणाली (आठ सेमेस्टर) मा आधारित वी.एड. कार्यक्रममा अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यसबाट विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाका पठनबोध, शब्दभण्डार, संस्कृति, सूचनाको रूपान्तरण, बुँदाटिपोट, अनुच्छेद लेखन, प्रतिवेदन लेखन र निबन्ध लेखन, बोध तथा अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्ने ध्येय लिइनुका साथै नेपाली भाषाका शब्द, वाक्यरचना र अनुच्छेद तथा निबन्ध रचनाका तहमा विद्यार्थीहरूले आआफ्ना विचार अभिव्यक्त गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनपछि, विद्यार्थीहरू निम्नानुसार भाषिक ज्ञान र सिप आर्जन गर्न सक्षम हुनेछन् :

- (क) नेपाली वाड्मयका विविध क्षेत्रका गद्यांशहरू पढी तिनलाई बुझेर आफ्नो भाव अभिव्यक्त गर्न,
- (ख) पठित गद्यांशहरूमा प्रयुक्त शब्दहरूको स्रोत, वर्ग, बनोट तथा अर्थको पहिचान गर्न र सन्दर्भपूर्ण प्रयोग गर्न,
- (ग) कोशीय तथा व्याकरणिक संस्कृति पहिचान र प्रयोग गर्न,
- (घ) सूचनाको रूपान्तरण गर्न,
- (ङ) सम्बद्ध गद्यांशको बुँदाटिपोट र सङ्क्षेपीकरण गर्न,
- (च) विविध विषयवस्तुमा आधारित भई स्वतन्त्र रूपमा विभिन्न प्रकारका अनुच्छेदमा अभिव्यक्ति दिन,
- (छ) विभिन्न विषयमा आत्मपरक तथा वस्तुपरक निबन्ध लेखन र
- (ज) विभिन्न प्रयोजनका लागि प्रतिवेदन तयार गर्न ।

३. विस्तृत विषयवस्तु र विशिष्ट उद्देश्य

विशिष्ट उद्देश्यहरू	विषयवस्तु
क) नेपाली वाङ्मयका विभिन्न क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठ वा पाठांशको पठन गरी त्यसलाई अभिव्यक्त गर्ने ।	एकाइ एक : पठनबोध (पाठघन्टी १०) <p>नेपाली वाङ्मयका अर्थव्यवस्था, भूगोल, ऊर्जा, वातावरण, जैविक विविधता, विज्ञानप्रविधि, स्वास्थ्य, खेलकुद, भाषासाहित्य, सञ्चार, समाज, कृषि, दर्शन, संस्कृति, मनोविज्ञान, कानून, वन, जीवजन्तु आदि क्षेत्रसँग सम्बन्धित सामान्य तथा विशिष्ट पाठ वा पाठांशमा आधारित तथ्यात्मक, अनुमानात्मक, निष्कर्षात्मक, र संरचनात्मक प्रकृतिका प्रतिक्रियामूलक तथा बहुवैकल्पिक बोधात्मक अभ्यास ।</p>
क) निर्दिष्ट शब्दहरूको स्रोत, शब्दवर्ग र बनोट प्रक्रिया पहिल्याउन, ख) गद्यांशमा प्रयुक्त पारिभाषिक तथा प्राविधिक पद वा पदावलीहरूको अर्थ खुलाउन र तदनुरूप प्रयोग गर्ने ।	एकाइ दुई : नेपाली शब्दभण्डार (पाठघन्टी ८) <p>२.१ शब्दस्रोत (तत्सम, तद्भव र आगन्तुक) २.२ शब्दवर्ग (विकारी : नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रिया अविकारी : नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक र निपात) २.३ शब्दबनोट प्रक्रिया र बनोटको पहिचान २.३.१ उपसर्गबाट बनेका शब्द २.३.२ प्रत्ययबाट बनेका शब्द २.३.३ समासबाट बनेका शब्द २.३.४ द्वित्व प्रक्रियाबाट बनेका शब्द २.४ पारिभाषिक तथा प्राविधिक शब्दार्थ र प्रयोग ।</p>
क) अनुच्छेदमा प्रयुक्त व्याकरणिक र कोशीय संस्कृतिको पहिचान गर्ने, ख) संस्कृतिको प्रयोग गरी अनुच्छेद रचना गर्ने ।	एकाइ तीन : संस्कृति (पाठघन्टी ५) <p>३.१ व्याकरणिक संस्कृति : सार्वनामिक, कालिक, स्थानिक, संयोजनसम्बन्धी, पुनरावृत्तिमूलक, प्रतिस्थापनमूलक र लोपमूलक ३.२. कोशीय संस्कृति : पर्यायवाची, विपरीतार्थी, समावेशी, अनेकार्थी, सन्निधानमूलक र प्रकारान्तर कथन ३.३ प्रयोग र अभ्यास : विवरणात्मक, तार्किक र विश्लेषणात्मक अनुच्छेदमा संस्कृतिको प्रयोग र अभ्यास ।</p>

<p>क) तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रको सूचनालाई अनुच्छेदमा रूपान्तरण गर्ने, ख) अनुच्छेदको सूचनालाई तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रमा रूपान्तरण गर्ने, ग) तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रलाई परस्पर रूपान्तरण गर्ने।</p>	<p>एकाइ चार : सूचनाको रूपान्तरण (पाठ्यन्टी ४)</p> <p>४.१ तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रबाट अनुच्छेदमा रूपान्तरण ४.२ अनुच्छेदबाट तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रमा रूपान्तरण ४.३ तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रलाई परस्पर रूपान्तरण ।</p>
<p>क) निर्धारित अनुच्छेदबाट बुँदाटिपोट गर्ने, ख) नेपाली वाङ्मयका विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित गद्यांशबाट बुँदाटिपोट गर्ने।</p>	<p>एकाइ पाँच : बुँदाटिपोट र सङ्क्षेपीकरण (पाठ्यन्टी ४)</p> <p>५.१ विविध विषयसँग सम्बन्धित गद्यांशबाट बुँदाटिपोट ५.२ विविध विषयसँग सम्बन्धित गद्यांशको सङ्क्षेपीकरण ।</p>
<p>क) विविध विषयमा आधारित भई विभिन्न प्रकारका स्वतन्त्र तथा निर्देशित अनुच्छेद रचना गर्ने।</p>	<p>एकाइ छ : अनुच्छेद रचना (पाठ्यन्टी ५)</p> <p>६.१ वस्तुपरक, आत्मपरक, तार्किक, विश्लेषणात्मक, विवरणात्मक, आख्यानात्मक र आलडकारिक अनुच्छेदका ढाँचाको पहिचान ६.२ निर्देशित तथा स्वतन्त्र अनुच्छेद लेखन ।</p>
<p>क) दिइएका शीर्षकमा आत्मपरक तथा वस्तुपरक निबन्ध रचना गर्ने, ख) घटना, समारोह, भ्रमण र निरीक्षणमा आधारित भई निर्धारित ढाँचामा प्रतिवेदन तयार गर्ने ।</p>	<p>एकाइ सात : निबन्ध र प्रतिवेदन लेखन (पाठ्यन्टी ९)</p> <p>७.१ आत्मपरक तथा वस्तुपरक निबन्ध रचना ७.२ घटना, समारोह, भ्रमण र निरीक्षणमा आधारित प्रतिवेदन लेखन ।</p>

४. शिक्षण प्रक्रिया

यो पाठ्यांश मुख्यतः विद्यार्थीहरुको भाषिक सिपको विकाससँग सम्बन्धित भएकाले यसलाई अभ्यासमा केन्द्रित गरी सञ्चालन गरिनुपर्छ । यस क्रममा विभिन्न एकाइका पाठ्यवस्तुलाई निम्नानुसार शिक्षण गरिनु आवश्यक छ :

- (क) एकाइ एकको शिक्षणका क्रममा विभिन्न विषय क्षेत्रका गद्यांशहरू विद्यार्थीहरूलाई मौनपठन गर्न लगाई बोधको अभ्यास गराउनुपर्नेछ । यस क्रममा विभिन्न तहका प्रश्न दिई विषयगत र वस्तुगत दुवै प्रकृतिका बोध प्रश्नोत्तर गराउनु आवश्यक छ ।
- (ख) एकाइ दुईको शिक्षणका क्रममा एकाइ एकमा प्रयुक्त गद्यांशहरूबाट शब्दस्रोतको पहिचान, शब्दवर्ग पहिचान र शब्दहरूको बनोट पहिचान विशेष अभ्यास गराउनुपर्नेछ । साथै विशेष खालका शब्द वा पदावलीहरूको शब्दार्थ र शब्दप्रयोगको अभ्याससमेत गराउनुपर्नेछ । यसका लागि शब्दकोशको समेत प्रयोग गर्न सकिनेछ ।
- (ग) एकाइ तीनको शिक्षणका क्रममा विभिन्न अनुच्छेदमा प्रयुक्त व्याकरणिक संस्कृतअन्तर्गत सार्वनामिक, कालिक, स्थानिक, संयोजन, पुनरावृत्ति, प्रतिस्थापन र लोप तथा कोशीय संस्कृतअन्तर्गत पर्यायवाची, विपरीतार्थी, समावेशी, अनेकार्थी, सन्निधान र प्रकारान्तर कथन जस्ता संस्कृतिले केकस्तो संस्कृत गरेका छन् त्यसबारे पहिचान र प्रयोगबारे अभ्यास गराइनेछ ।
- (घ) एकाइ चारको शिक्षणका क्रममा उल्लिखित सूचनाको रूपान्तरणमा तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रबाट अनुच्छेदमा र अनुच्छेदबाट तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रमा रूपान्तरण गर्न र तालिका, वृत्तचित्र, रेखाचित्र र स्तम्भचित्रलाई परस्पर रूपान्तरण गर्ने अभ्यास गराइनेछ ।
- (ङ) एकाइ पाँचको बुँदाटिपोट र सङ्क्षेपीकरणको अभ्यास गराउँदा शिक्षकले उपयुक्त गद्यांशहरूको छनोट गरी तिनबाट प्रमुख बुँदा टिप्पे तरिका र सङ्क्षेपीकरण गर्ने तरिकाको अभ्यास गराउने र सोहीअनुसार अन्य गद्यांशहरूबाट थप अभ्यास गराउनुपर्नेछ ।
- (च) एकाइ छको अनुच्छेद लेखनमा वस्तुपरक, आत्मपरक, तार्किक, विश्लेषणात्मक, विवरणात्मक, आख्यानात्मक र आलडकारिक अनुच्छेदको पहिचान गरी तत्सम्बन्धी ढाँचामा अनुच्छेद लेखन गराउनुपर्नेछ ।
- (छ) एकाइ सातमा उल्लिखित लिखित रचनाहरूको कौशल बढाउन तत्सम्बन्धी अभिव्यक्तिहरूको कक्षामा नमुना प्रदर्शन गरी शिक्षकले छलफल गराउनुपर्नेछ । त्यसपछि निर्धारित रचनाहरूका लागि विद्यार्थीहरूलाई सहज हुने शीर्षकहरूको छनोट गरेर तिनलाई कक्षाकार्यका रूपमा बारम्बार अभ्यास गराउनुपर्नेछ ।

५. आन्तरिक मूल्याङ्कन ४०%

यस पाठ्यांशको आन्तरिक मूल्याङ्कन शिक्षकद्वारा निम्न गतिविधिहरूको आधारमा सञ्चालन गरिनेछ :

- क) कक्षा गतिविधिहरूमा उपस्थिति र सहभागिता : $५+५ = १०$ अङ्क
- ख) मूल्याङ्कन (असाइनमेन्ट) १ : प्रतिविम्बात्मक टिप्पणीहरू र कक्षा प्रस्तुतीकरण : $५+५ = १०$ अङ्क
(प्रत्येक एकाइको अन्तमा शिक्षकले दिएका २ देखि ४ प्रश्नहरूमा प्रतिविम्बात्मक टिप्पणीहरू र तीमध्ये कुनै दुई प्रश्नको प्रस्तुतीकरण)

ग) मूल्यांकन (असाइनमेन्ट) २ : अध्ययनपत्र, निबन्ध, परियोजना र अन्तर्वार्ता : $५+५ = १०$ अड्क
(विद्यार्थीहरूले छानेका तथा शिक्षक एव. अन्तर्वार्ताद्वारा अनुमोदित गरिएका विषयहरूमा तार्किक निबन्ध, अध्ययनपत्र वा परियोजना)

घ) मध्यसत्र परीक्षा १० अड्क

६. बाह्य मूल्यांकन ६०%

यस पाठ्यांशको सत्रको अन्त्यमा परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयले निम्नानुसार बाह्य मूल्यांकनमा आधारित लिखित परीक्षा सञ्चालन गर्नेछ :

प्रश्नका प्रकारहरू	सोधिने प्रश्नहरू	जम्मा	जवाफ दिनु पर्ने प्रश्नहरूको संख्या र छुट्याइएको अंक	कुल पूर्णाङ्क
समूह 'क' बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू	१० ओटा प्रश्न	१०	१०×१	१०
समूह 'ख' सझिक्षित उत्तरात्मक प्रश्नहरू	दुइटा अथवासहित ६ ओटा प्रश्न	६	६×५	३०
समूह 'ग' लामो उत्तरात्मक प्रश्नहरू	एउटा अथवासहित २ ओटा प्रश्न	२	२×१०	२०

७. सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, हेमाङ्गराज र भट्टराई ब्रिटिशियाल (२०६९, दोसं.). प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश. विद्यार्थी पुस्तक भण्डार। (एकाइ २ का लागि)

अनिवार्य नेपाली विषय समिति, त्रिवि. पाविके (२०६६). अनिवार्य नेपाली शिक्षण निर्देशिका, साभा प्रकाशन। (सबै एकाइका लागि)

आचार्य, व्रतराज र गौतम, देवीप्रसाद (२०६१), विशेष नेपाली : प्रयोजनपरक बोध र लेखन, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार। ((एकाइ १, ५ र ६ का लागि)

कडायत, हरिकृष्ण, जोशी, गणेशराज, बम, सुरेन्द्रकुमार र बडू, प्रकाशचन्द्र (२०७८), सम्प्रेषणका लागि नेपाली, पिनाकल प्रकाशन। (सबै उकाइका लागि)

नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान (२०७९), प्रज्ञा नेपाली बृहत् शब्दकोश, नेप्रप्र। (एकाइ २ का लागि)

भण्डारी, पारसमणि, गौतम देवीप्रसाद, ओभा रामनाथ (२०७८), स्नातक नेपाली, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार। (सबै एकाइका लागि)

सुवेदी, लालानाथ (२०६१), नेपाली बोध र रचनाकौशल, हिमालय बुक स्टल। (सबै एकाइका लागि)